

Retorik Söylemin İçerik Kalitesi ve Etkileme Amacına Yönelik Algının Akademisyenler Düzeyinde Araştırılması

*An Empirical Research on Academicians' Perceptions About Rhetoric
Discourse For Its Content Quality and Aim of Effect*

Nilüfer RÜZGAR

Bursa Teknik Üniversitesi
Yabancı Diller Yüksekokulu
Bursa, Türkiye
niluferruzgar@hotmail.com

Ali AKDEMİR

İstanbul Arel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İstanbul, Türkiye
aliakdemir@gmail.com

Özet

Güzel söz söyleme sanatı olarak tanımlanan retorik, kimilerine göre iyi bir söylem tarzı değildir; çünkü retorik söylemde ikna etme, manipüle etme ve aldatma vardır. Kimilerine göre de yazının ve konuşmanın akıcılığı, motivasyonu ve yaratıcılığı geliştirir. Bu çalışmada, konuya bu açıdan yaklaşılmış ve akademisyenlerin retorik söylem algısı tarafımızdan geliştirilen "Retorik Söylem Algısı Ölçeği" ile ölçülmüştür. Demografik verilere göre verilen yanıtlar karşılaştırılmış ve akademisyenlerin faktör bazında verdikleri yanıtların demografik özelliklerine göre değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: retorik, motivasyon, etkileme

Abstract

Rhetoric, defined as eloquence, is not a decent discourse style according to some people; because in rhetoric discourse there is persuasion, manipulation and deception. On the other hand, some others think that rhetoric discourse assures fluency in both orthography and speech, which leads to an improvement in motivation and creativity. In this study, it is aimed to approach to the subject in that context and the perception of academicians' on rhetoric discourse is measured by "Rhetoric Discourse Perception Scale" which is developed by ourselves.

Keywords: rhetoric, motivation, effect

Giriş

Yunancada hitabet anlamına gelen retorikos kelimesi, hitabet sanatı anlamına gelen "retorik" kelimesinin kökenidir (Dürüşken, 1995). Anlamından da aşikâr olduğu üzere retorik sanatının kullanıldığı metinlerde ya da söylemlerde stil ve etki öne çıkarken içerik ve anlam geri planda kalır. Retorik sanatından faydalanmak isteyen kişinin asli amacı dinleyici ya da okuyucularını şatafatlı bir stille etkileyerek

dikkatlerini içerikten uzaklaştırmak, onları sanatın efsununa kaptırmak ve dolayısıyla ikna etmektir.

Batıda üç temel sanat kabul görmektedir: diyalektik, dilbilgisi ve retorik. Diyalektikte amaç, aynı retorikte olduğu gibi muhatapları ikna etmektir. Bunu yaparken çelişkili ifadelerle başvurmak ve karşıtlıkları kullanmak yollarından gidilir. Bu bağlamda retorik sanatıyla aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir. Platon'un, diyaloglarında sıklıkla kullandığı "retorik" kavramı, kimi diyaloglarında farklı türden kullanımlarıyla karşımıza çıksa da, en temelde "diyalektiğin" benzeri olarak ikna etme sanatı olarak vurgulanmaktadır.

Öte yandan dilbilgisi; bir dilin ses, biçim ve tümce yapısını inceleyerek kurallarını belirler. 18. yüzyıla kadar filozofların boyunduruğunda olan dil, mantığın sözlü kalıplara dökülerek forma sokulmuş hali olarak benimsenmişti. 19. yüzyıldan itibaren ise bu söze dökülerek şekillendirilmiş mantığın aslında kendine ait bir dünyası olduğunun ve sistemli ve kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekliliğinin farkına varılmasıyla dilde şekilcilik öne çıkmıştır (Dürüşken, 1995). Dilde şekilcilik, tümce içindeki kelimeleri doğru biçimde ve ahenkli sesler üretecek doğrultuda sıralayarak dikkati içerikten uzaklaştırarak stile yakınlaştırmaktır. Retorik söylemde de asli amaç dikkati içerikten uzaklaştırarak stile yaklaştırmak, böylelikle dinleyenleri istenilen şekilde yönlendirmektir.

Şu halde denilebilir ki modern bilimin üreticisi olan Batı'da kabul gören bu üç temel sanat aslında akla, mantığa ve mutlak gerçekliğe dayanması gereken "bilim" kavramıyla bir çelişki oluşturmaktadır. Bilhassa retorik sanatı, evrensellik kisvesi altında sunularak hakim paradigma haline getirilmekte ve dolayısıyla bilimin tanımını ve amaçlarını da bulandırarak bilimsellik kavramı bilime karşıtlık kavramı haline getirilmektedir. Öte yandan, bilimde mutlak gerçeklik söz konusudur. Nesnelere yasası vardır ve hiçbir nesne bu yasalardan bağımsız olarak düşünülemez (Aldağ, 2005).

Öyleyse modern bilimin üreticisi olarak adlandırılan Batı medeniyetinin üç temel sanat bahanesiyle bilimsel mutlaklıktan uzaklaşmasının sebebi aslında yetersiz oluşları mıydı yoksa mutlak, yani fiziksel gerçekliğe karşı metafiziksel felsefeyi içselleştirmiş olmaları mıydı? Aslında her iki seçenek de kendi içinde büyük bir çelişki oluşturmaktadır. Şöyle ki, bilim ve retorik sanatını birbirinden bağımsız görmeyen postmodernist Batılılar, ya yetersizliklerini örtmek için retorik sanatını kullanmaktadırlar ya da onu bile kullanamayacak kadar yetersiz oldukları için metafiziksel felsefeye içsel bir zorunlulukla yönelmektedirler.

1.Retorik Söyleme Dair Tanımlar, Söylemin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın bu ilk bölümünde öncelikle retorik kavramına dair dünya tarihi boyunca yapılmış tanımlamalara tarihsel sıralama ile yer verilmiş olup retorik kavramı derinlemesine irdelenmeye ve genel bağlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise retorik kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi hakkında açıklamalarda bulunulmaya çalışılmıştır.

1.1. Retorik Söyleme Dair Tanımlamalar

İsokrates, en bilinen 10 Atina'lı hatipten ve en etkili retorlardan biridir. İnsanoğlunun tüm icatlarının konuşma yeteneği sayesinde gerçekleştiğini vurgulamıştır. Adalet ile adaletsizliğin, güzellik ile çirkinliğin meşru hale gelerek insanların bir arada

yaşamasını sağlayan bir araçtır konuşma, Isokrates'e göre. Konuşma, yani dil, kendi amaçlarımız doğrultusunda toplumu ikna etmek için de kullanılır ve topluma bu biçimde hitap edebilme yeteneği de retorik olarak adlandırılmaktadır (Önen, 2013).

Theodektes, Isokrates'in öğrencilerinden biri olup retorik anlayışı bakımından da hocası Isokrates gibi düşünmekte, bir söylevin bölümlere ayrılması gerektiğini söylemektedir. Ona göre bir retor'un görevi konuşmaya iyi niyetle başlamak, inandırıcılık için konuyu detaylandırmak, delilleri tartışmak ve hatırlatma adına konuşulanları özetlemek, konuşmanın sonunu merhametten ziyade öfkeyi temel alarak neticelendirmektir (Önen, 2013).

Aristotle, retoriği her durumda insanları ikna edebilme araçlarından biri olarak tanımlamıştır ve hiçbir sanatın bu özelliğe sahip olmadığını iddia etmiştir. Aristotle'a göre retoriğin bir diğer önemli özelliği ise herhangi bir alanda bilgi birikimi gerektirmiyor olmasıdır. Kısacası retorik kullanmak için dahi olmaya gerek yoktur (Aristoteles, 2006).

Cicero'ya gelindiğinde, durumu siyasi anlamda ele alıp tanımladığı görülmektedir. Siyasetin birçok önemli bölümden oluşan bilimsel bir sistemi vardır. Bu bölümlerden büyük ve önemli olanlardan biri de retorik denilen sanatsal söylemdir.

Nietzsche ise retoriği "bilinçli sanat" yapmanın yollarından biri olarak tanımlamaktadır. Dildeki gelişmeden ziyade anlayıştaki gelişmenin dil içerisindeki sanatsal yanı ortaya çıkardığını söylemektedir (Nietzsche, 1989).

Booth'un retorik anlayışının önceki tanımlamalardan biraz daha derin olduğu görülmektedir. Booth, insanoğlunu doğası keşfedilmiş ve tamamen sembolik süreçlerle yaşayan retorik bir hayvan olarak düşündüğünde tüm dünya düzeninin keskin bir şekilde şerit değiştireceğine dikkat çekmektedir. Yapmamız gereken tek şey, benliğimize, bildiklerimize ve geleceğimize dil bağlamında kıymet vermektir. Bilimsellik bize dayatılan dil ve bilginin sınırlayıcı kurallarını yok saymayı başarabildiğimiz zaman, iletişimin tek aracı olarak "dil"i değil dilin sanatsal olarak kullanabilmek olduğunu görebiliriz (Meyer, 2009).

Hâlbuki insanoğlu neyi bilgi kabul edip etmeyeceği değerlendirirken esasında sembolik değişim içinde mana, değer ve niyetleri paylaşma sürecinde yaratılmış varlık olduğunu, birbirinden farklı değil daha da benzediğini, insanların ortak niteliklerinin farklılıkların daha değerli olduğunu dikkate alırsa ya da tam tersinde düşünülürse tüm bu insan ilişkileri ayrı ele alınırsa ne olur? Booth'un bu sorusu retoriği, iyi konuşma sanatının ötesinde, rasyonel seçim teorisi tarafından şekillendirilen insan algılama biçiminde radikal değişim yapan bir kavram kimliğine büründürmektedir (Dulupçu, 1998).

Tüm bu tanımların dışında retorik söyleme dair genel bir literatür tanımı vermek gerekirse, retorik sanatı literatürde cevap beklenmeyen soru olarak tanımlanır. Aslında cevap beklememek çok da doğru bir ifade gibi gözükmemektedir; zira retorik soruyu yönelten aslında karşı taraftan almak istediği cevabı onu etkileyerek almaya çalışmakta, kısacası ikna etmeye çalışmaktadır.

1.2. Retorik Söylemin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

M.Ö. 461 yılında Atina'da halk birliğinin aristokratlar meclisinin hâkimiyetine son vermesi ve yönetimi ele geçirmesinden sonra kurulan yeni sistem, halk belagatini yöneticiler için yönetsel bir zorunluluk haline getirmiştir (Aristoteles, 1991). Bu dönemde yöneticiler halkın kontrolünü ellerinde tutabilmek için retorik öğrenme çabası

içine girmişlerdir. Daha sonraları retorik farklı bir şekle bürünerek, yaygınlaşmaya başlayan Hıristiyanlık öğretilerinin anlatılması amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Williams, 2009). Platon (M.Ö. 427- M.Ö. 347), retorisyenleri bilgi ve hakikate ilgisiz palavracılar olarak kabul etmişse de Aristoteles, retoriği onaylamıştır. Çağdaş retorisyenler hâlâ Aristoteles'in retoriğini kullanmaktadırlar (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002).

Aristoteles'in retoriği bu kadar çok incelemesinin nedeni yaşadığı ortamdaki politik ve kültürel unsurlardır çünkü retorik dördüncü yüzyılın başlarına doğru Atina'da yöneticiler arasında meraktan çok bir tutku ve saplantı haline gelmiştir (Aristoteles, 1991). Öte yandan, yaklaşık aynı dönemlerde ortaya çıkarak varlığını sürdüren Sofistler, sözün doğruluğuna bakmaksızın çeşitli söz oyunları ile dinleyiciyi kandırmak suretiyle ikna etme yolunu tercih etmişlerdir.

Antik Yunan'da retorik sanatının ön plana çıkmasını hazırlayan bir dizi gelişmeler olmuştur. Özellikle Pers savaşından sonra adli ve hukuki olarak değişen Atina'da oluşan yeni düzen ikna gücüne dayanmaktadır. Gerçek olayın ayrıntılı aktarımından çok konuşmacının, yeni toplumsal düzende ortaya çıkmış bulunan deneyimsiz ve saf yargıçların duygularına seslenmek dava sonucunu belirleyici unsur haline gelmiştir. Mahkemelerdeki bu yeni oluşum, güzel konuşmayı, retoriği öğrenmeyi zorunlu kılmaktaydı (Polat, 2008). Böylesi bir ortamda eğitimcilik yapan sofistler, söylevde mantık üzerine çalışarak bir şey "nasıl kanıtlanır", "nasıl çürütülür"ü açıklamaya çalışmışlardır (Keskin, Büyük, Koç, 2013).

Retorik kavramı zaman içerisindeki gelişimleri dolayısıyla "Eski Retorik" ve "Yeni Retorik" olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski Retorik antikitede kullanılan yöntem iken Yeni Retorik ifadesi yakın zamanlarda bu yöntemin geçirdiği yöntemsel evrimler neticesinde ortaya çıkan yapı için kullanılmaktadır (Özer, 2006).

Yeni Retorik, genel olarak 20. y.y.'in ikinci yarısında ve Chaim Perelman ve L. Olbrechts-Tyteca'nın önderliğinde başlayan yeni evrilmenin adıdır. Yeni eğilimde hem sözcükler hem de bağlam üzerinde daha etkili şekilde durulma söz konusudur. Öte yandan ilgili çevreler arasındaki tartışma da tam olarak bitmiş değildir. Nitekim bu noktada önemli bir dönemeç teşkil eden Elisabeth Schüssler Fiorenza'ya göre bu yöntemi uygulayan kişiler tüm bunlara rağmen yine de pozitivist bilimin tutsağı kalmaya devam etmektedirler. Bu noktada Fiorenza'nın tespiti, retorik analizlerinde her ne kadar metinler bu yöntemlerle analiz edilmeye çalışılsa da yine de metinlerin birtakım pozitivist kabuller çerçevesinde anlaşılmaya çalışıldığını vurgulayarak buradaki ideolojik baskıya işaret etmeye çalışmaktadır (Özer, 2006). Öte yandan bu alandaki önemli bir isim olan ve sosyo-retorik konusunda öne çıkan bir figür olan Vernon K. Robbins ise antik retorik aygıtlarla çalışan ve programlı bir yorum peşinde olan herkesin, çalışmasının ideolojik olmaktan ziyade bilimsel bir nesnellığe dayandığını düşünmesi gerektiğini söylemektedir. Fiorenza'ya göre bir anlamın nasıl oluşturulduğu sırf bir kimsenin o metne çakılı sosyo- kültürel ve dini işaretleri nasıl yorumladığına bağlı değildir, aynı zamanda o kimsenin dil işaretlerini ve metinselleşmiş sembollerini yorumlarken hangi tür 'metinler arasında', önceden yapılandırılmış hangi 'anlam çerçevelerini' kullandığına da bağlıdır. Bu noktada Fiorenza önemli bir husus olarak metni algılayan kişinin üzerinde vurgu yapmakta ve buradaki anlamının öznelliğini ima etmektedir. Kısacası Eski Retorik analizinde daha çok söz ve düşünce figürleri ve retorik türleri önplana çıkmaktayken Yeni Retorik'te bunlara ilaveten yine Eski

Retorikten iktibasla bağlam, muhatap kitle gibi bir takım unsurlar daha vurgulu şekilde ele alınmaktadır (Özer, 2006).

2. Retorik Söyleme Yönelik Karşıt Değerlendirmeler

Retorik, en genel anlamıyla bir “söz söyleme sanatı” olarak tanımlanır. Fakat bunun yanında “karşılıklı konuşma”nın (conversation) karşısında “konuşma sanatı” (speech) olarak, kimi zaman “söylev sanatı” (discourse) olarak, yine “tartışma”ya (discussion) karşılık “çekişme” (disputation) olarak da kullanıldığı söylenebilir. Kimi yerlerde ise “didişme” ve “çekişme”den kastedilen aynı şey olmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde retorik söylemin hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmeleri ele alınacaktır.

2.1. Pozitif Değerlendirmeler

“Diyalektik” ile “retorik” kavramlarının karşıt anlamlılığı, en temelde bilgisel temellerine bakılarak saptanır. Retorik daha çok inançla (pistis) ilgiliyken, diyalektik ise doğru bilgi (episteme) ile olanaklı olur. Bir de kimi diyaloglarda (Phaidros, Devlet vb.) “doğru sanı”ya dayalı olarak yapılan retorikten, ya da retorik bir kullanımı olarak karşımıza çıkan şiiirden söz açılır. Fakat bu türden bir retorik kullanımı, daha çok, siyaset ve eğitim konularıyla ilgisinde ele alınır ve değerlendirilir.

Retorik’in “doğru sanı” uyandırma olarak anlaşıldığı böylesi durumlarda, retorik’in felsefeye yaklaşarak ona, daha olumlu bir anlam yüklediği izlenmektedir (Fırınacı, 2011).

Retorik, soru sorma bağlamında da kullanılmaktadır. Bu anlamda gülmecenin yaratılmasında başvurulan yollardan biri de retorik sorulardır. Daha çok sözel dil kullanımında görülen retorik sorular, en dar tanımıyla yapı olarak soru olsalar da, semantik anlamda cevap cevabı bilinen veya cevabı beklenilmeyen sorulardır. Örneğin eve geliyorsunuz, kapıyı açıyorsunuz, içeri giriyorsunuz ve anneniz gözünüzün içine bakarak soruyor “Geldin mi?” veya “Sen mi geldin?” ya da bakkaldan ekmek almak isteyen birinin bakkalın “ekmek yok, kalmadı” sözüne karşılık “hiç mi yok?” gibi sorular retorik sorulardır. Genel anlamda retorik sorular dilin sosyal ilişki kurmada sunduğu bazı kolaylıklar olarak da görülebilir (Serindağ, 2004).

Retorik sorular gülmece yazarları tarafından da kullanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir gülmece ustası olarak bilinen Ferhan Şensoy da eserlerinde retorik sorulardan gülmece unsuru olarak olabildiğince yararlanmaktadır (Serindağ, 2004).

Ferhan Şensoy’un retorik sorularla yarattığı gülmece dili genel olarak üç grupta toplanabilir: İlkinde, sorulan soruya dilin olağan kullanımında, onaylama dışında, yanıt verilmemesi gereken ancak yanıt verilince, nasıl komik bir durumun çıkarılacağı sorulardan oluşmaktadır. Mesela, manava gidip “taze elma var mı?” diye bir soru sorulduğunda alınacak cevap “hayır, elmaların hepsi çürük” şeklinde olamayacağına göre ortaya komik bir durum çıkmaktadır.

İkincisinde bir iç diyalogla gülmeceye neden olan sorunun yanıtı soruyu soran tarafından verilmesidir. Örnek olarak, yardım amaçlı birisine bir miktar para verdiğimizizi düşünürsek ve o kişinin de bu durumdan rahatsız olarak sinirlendiğini ve “Dilenci miyim ben?” şeklinde bir soru sorması gösterilebilir. Böyle bir durumda aslında dilenci olmadığını zaten bu soruyu sorarak söylemiş bulunmaktadır (Serindağ, 2004).

Üçüncü grupta ise bir ifadeye karşılık doğrudan retorik bir soruyla karşı bildirimde bulunulmasıdır. Bu tür retorik sorular aslında günlük dil kullanımında sık sık karşımıza çıkar. Bu sorular genellikle yanıtsız kalır. Mesela, bakkala gidip çikolata

istediğinizde ve bakkaldaki çalışanın çikolataların yerini bir türlü bulamayıp ‘‘Nereye koydum bu çikolataları, hepsini yemedim ya?’’ şeklinde bir soru sorması bu gruba giren bir retorik soru türü olarak verilebilir (Serindağ, 2004).

2.2. Negatif Değerlendirmeler

Retorik kavramının, anlamı bakımından, dili başkalarını ikna etmek ya da etkilemek için kullanma sanatı; akıl yürütme, tartışma, inandırma, söz söyleme sanatı ve benzeri kullanımlarının olduğu söylenebilir (Ulaş, 2002). Platon da söz konusu diyaloglarında sıklıkla retorik kavramını ona farklı anlamlar yükleyerek kullanmıştır.

Platon’un ‘‘Gorgias’’ diyalogunda Gorgias, retorisi ‘‘sanatların kraliçesi’’ olarak nitelendirirken; buna karşılık Sokrates, retorinin ‘‘dinleyicileri gülünç duruma düşürme ustalığı’’ olduğunu söyleyerek olumsuz yönünü ön plana çıkarır.

‘‘Gorgias’’ diyalogunda retorik daha çok olumsuz yönüyle ön plana çıkar. Sokrates burada, retorisi yemek pişirme gibi bir göreneğe benzetir ve şöyle der: ‘‘Retorisi, süslemeyi ve bilgiçliği dalkavukluktan sayıyorum, her birinin de ayrı konusu olduğunu kabul ediyorum’’ (Platon, 1997). Retorik, bu diyalogda, dalkavukluk olarak görülür; karşısındakinin çıkarlarını düşünmeden ruha hoş görünmeyi amaç edinerek ‘‘iki ya da daha çoklarına karşı kullanılır’’.

Gorgias’taki başka bir ayrılık noktası ise şöyledir: ‘‘Hatibin hastayı hekimden daha çok inandırabileceği doğruysa bilgisiz olan, başka bilgisizleri inandırmada bilgiliden daha uzadır’’ (Platon, 1997) ifadesinde izlendiği gibi, retorikçi en temelde konuştuğu şey konusunda bilgisizdir, fakat yine de karşısındaki bir bilgisizi kandırma yeteneğine sahip olmaktadır.

Gorgias’ta retorik, ‘‘siyasetin bir benzerinin parçası’’ (Platon, 1997) olarak tanımlanır. Buna göre retorik, siyasetten farklı olarak sahte bir sanattır. Diyalogda bu konuyla ilgili olarak bir ayırım yapılır. Buna göre iki çeşit hatip vardır: Yurttaşların iyiliği için, yurttaşları sözleriyle olabildiğince erdemli kılmak amacıyla konuşanlar ile yalnız yurttaşların hoşuna gitmeyi düşünerek kendi çıkarlarını gözetken hatipler (Platon, 1997). Bunlardan ikincisi dalkavukluk olarak nitelendirilirken, ilk söylenen ise namusluca yapılması bakımından üstün tutulur (Platon, 1997).

‘‘Sofist’’ diyalogunda retorik ‘‘mahkemede, halk önünde ve dostlar arasında yapılan konuşma sanatını tümüyle kapsayıcı bir adla kandırma / inandırma sanatı’’ diye nitelendirilir (Platon, 1999). Öte yandan, ikna etme sanatı olarak inandırmanın iki çeşit olduğunu saptayan Platon’a göre retorik inançla ilgilidir ve/fakat biri bilgisiz inanmayı, öteki de bilgiyi doğuran temele alan iki türlü inandırma vardır.

‘‘Phaidros’’ diyalogunda ise retorinin farklı anlamlarda da kullanıldığı görülür ve ‘‘Gorgias’’ diyalogundan farklı olarak, retorinin bir başka kullanımı da açık hale gelir: ‘‘Söz sanatı genel olarak, ruhları sadece mahkemelerde veya halkın biriktiği herhangi bir meydana değil, fakat özel toplantılarda da, sözle ikna eder’’ (Platon, 1943). Fakat her şeyden önce burada, ikna etmenin temelinde de bilgi olduğu düşünülür. Fakat söz konusu bilgi doğru olanın bilgisi değil, kalabalığın iyi ile güzel diye kabul ettiği şey ne ise onun bilgisidir. (Platon, 1943). Retorikçi kalabalığı bu defa tanımak ve onların nelerden hoşlanacaklarını bilmek durumundadır; böylece onları ikna edebilecektir. Örneğin, ‘‘kendisi aldanmaksızın başkasını aldatmak isteyen kişinin, şeylerin benzerliklerini ve başkalarını iyice ayırt edebilmesi gerektiği’’ üzerinde durulur (Fırıncı, 2011).

Söylevci (retorikçi), yanlış doğru gibi gösterir, zayıf kanıtı da güçlüymüş gibi (Platon, 1998'den akt. Fırıncı, 2011).

Doğru sanı (doxa) bilgi olmadığı halde “kendilerine hatip ve mahkeme hatipleri denen bilgelik üstatları bir şey öğretmekle değil, istedikleri sanıyı yaratmakla kandırırlar” (Platon, 1999). Buna karşılık bilgi (episteme) ile yola çıkan diyalektikçi ise öğretme amacını taşır.

Aristo ise şöyle demektedir: Korsanlar, kendilerini ‘tedarikçi’ olarak isimlendirmektedirler. Orestes ise, babasının intikamcısı veya annesinin katili olarak isimlendirilebilir. Bugünün İngilizcesinde rhetoric veya rhetorical kelimeleri, büyük oranda olumsuz çağrışımlar kazanmıştır. Çünkü rhetoric, bir kişinin hedeflerine uygun olarak şeyleri iyi veya kötü olarak sunması için kullanılır; hatta sık sık kötüye kullanılır/suiistimal edilir. En uç şekliyle, normalde iyi ve güzel olarak değerlendirilen şeyler, kötü veya çirkin veya aksine kötü ve çirkin olarak değerlendirilen şeyler ise iyi veya güzel olarak tasvir edilebilir (Aristoteles, 2006).

Aristo üç tür söylev/retorik belirlemektedir: Bunlar da genelde olumsuz bir çerçevede biçimlenmiş olan türlerdir. 1. Politik/sakıntılı (deliberative) söylev, 2. Adli (judicial) söylev ve 3. Törensel gösteri (epideiktik) söylevidir. Aristo'ya göre politik söylev, bizleri bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya iter; mahkemelerdeki konuşmalarda ise bir kişiye ya saldırılır ya da o kişi savunulur; öte yandan törensel gösteri söylevinde ise biri veya bir şey ya övülür ya da kötülenir. Keza bu üç retorik Aristo'ya göre üç farklı zaman türüne işaret eder: Politik söylev gelecekle ilgilidir: çünkü lehine ya da aleyhine konuştuğu, bundan sonra yapılacak şeyler üzerinedir. Yasada ise bir davadaki taraf, geçmişle ilgilidir; yapılmış olan şeylerle ilgili olarak biri öbürünü suçlar, öteki ise kendisini savunur; tören hatibi ise Aristo'ya göre şimdiki zamanla ilgilidir; çünkü bu, var olan şeylerin durumunu göz önünde tutarak ya över ya da suçlar.⁴ Epideiktik konuşmacı, erdem ve kusurla ilgilenir, birini över ötekini eleştirir.⁵ Sonuç olarak denilebilir ki her üç türde de retorik sanatını kullanan kişi karşı tarafı kendi düşünceleri ve inançları doğrultusunda düşündürmeye ve inandırmaya çalışmakta, yani kandırma amacı gütmektedir (Özer, 2006).

3. Retorik Söylemin Öğeleri

Çalışmanın bu bölümünde üç alt başlık halinde ele alınacak olan retorik anlatımın öğeleri, ayrıntılı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır.

Retorik, daha önce de değinildiği üzere güzel konuşma sanatıdır. Konuşmada 3 tür inandırma tarzı vardır ki bunlar aynı zamanda herhangi bir konuşmanın bileşenleridir, az ya da çok tüm konuşmalarda vardır.

- 1) Sorunun arkasındaki niyetin (ethos) oluşmasına yönelik etkinlik
- 2) Bir soru-cevap ilişkisi değerlendirmesi (logos)
- 3) Zihnin cevabı kabullenmesi (pathos)

3.1. Ethos

Hatibin konuşmasıyla olan uyumu ve kişisel karakteridir. Örneğin kuş gribi hastalığıyla ilgili konuşan bir doktora söylediği –ve muhtemelen anlaşılmayan- Latince kelimeleri tamamen doğru kabul ederiz. Ama bunları, bölge şivesiyle konuşan sıradan bir vatandaş –doğru söylediğini bilsek de-söylerse gülüp geçeriz. Kişisel karakterse, konuşmacının izleyicilerin gözündeki profilidir. Dürüst olarak tanınan birinin söylediklerine daha kolay inanırız (Örneğin, hâkim ya da vali veya imam, papaz, haham). Avukatlar ise ne yazık ki sadece Türk toplumunda değil batı toplumlarında da

çantalı hırsızlar olarak görülebilmektedir. İmamı ele alırsak, insanların konuşma öncesinde (apriori) imama karşı kafalarında bir tiplene vardır. Bu inanış gereği olabileceği gibi sosyal bir değerden kaynaklanabilir. Bu tiplene genel olabileceği gibi kişilere özgü de olabilir (Ahmet'in çalışkan, Mehmet'in tembel olarak-konuşmadan önce-kafada yer edinmesi gibi).

Yunanlılara göre ethos; ben imgesi, karakter, kişilik, davranış özellikleri, yaşam ve amaç tercihidir.

Ethos potansiyel olarak sonu gelmeyen sorulara bir son verebilme yeteneğidir, yani soruların ve sorunların son noktasıdır.

Ethos cevaplara gönderme yapar, pathos ise sorunların kaynağıdır ve sorular tutkuların, heyecanların ya da sadece fikirlerin tanıklık ettiği birçok nedenle ilişkilidirler (Çadırcı, 2010).

3.2. Pathos

Dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmadır. Ethos'tan farklı olarak apriori ve durağan değildir. Konuşmadaki şiirsellik, dinleyicilerin duygularına seslenmedir ve tüm bunlar konuşmadan önce şekillenmiş değildir. Konuşmacı, dinleyici kitlesinin özelliklerini bilmeli ve konuşması sırasında dinleyicilerden gelen tepkileri konuşmasına geri besleme olarak katmalıdır. İzleyicinin gözyaşı dökmesi, saatine bakması veya kafa sallaması vb, bunlar aposterioridir, konuşmayla beraber gerçekleşir. Konuşmacı eğer doğaçlama yapmıyorsa, konuşmasını hazırlarken buna dikkat etmelidir. Mümkünse dinleyicinin sürpriz tepkileri için "B planları" hazırlamalı, tabi en önemlisi alternatifleri kullanırken, konuşmanın bütünlüğünü bozmamalıdır.

Platon ve Aristoteles'i isyan ettiren, sofist tarzı konuşmalar neredeyse tamamen pathos yoluyla dinleyiciyi etkilemeye çalışır. Çünkü eğer bir konuşmacı bir şey bilmiyorsa ya da bilmediğini zannediyorsa ya da konu bakımından haksızsa pathosa yüklenmelidir. Siyasetçilerde demagojiye sık rastlamamızın nedeni de budur (Aristoteles, 2006).

Pathos gerçek gerçekliği içinde olumlu değerlere benzerlikle etkin olur ve olumsuz olduğu kabul edilen değerleri reddeder (Çadırcı, 2010). Pathos ikna etmenin hedefidir.

3.3. Logos

Logos konuşmadaki kanıtlama ve mantıktır. Kitapta doğru kanıtlama yolları da gösterilmiştir. Tümdengelim (tasım, deduction) ve tümevarım (örnek, enduction). Tümdengelim hukuki düşünmenin de temelidir. Adam öldüren birinin 20 yıl hapis alacağını yasalarda belirtilmiş olması, herhangi bir kişi adam öldürdüğünde onun 20 yıl hapis cezası alacağını çıkarım yoluyla söylenebilmesine fırsat verir (Aristoteles, 2006).

Aristoteles'e göre iyi bir konuşma, sadece konuşmacının karakterine veya dinleyicilerinin duygularına yönelmiş olmamalıdır. Aristoteles kanıtlama yollarını herhangi bir bilgi alanı(hukuk, matematik, fen...) bakımından değil, sıradan birinin daha iyi konuşabilmesini sağlama yolunda incelemiştir. Yani retoriğin esaslarını bir avukat da kullanabilir bir çocuk da, uzmanlık gerektiren alan bilgisi inceleme dışıdır(ceterisparibus).

Aristoteles, doğru düşünmenin biçimsel yani zihinle ilgili kurallarını araştırarak biçimsel mantığın temel kurallarını bulmuştur (Çadırcı, 2010).

4. Retorik Söylemin İçerik Kalitesi Bağlamında Ve Etkileme Amacı Bağlamında İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde retorik söylem önce içerik kalitesi bağlamında incelenecek olup daha sonra etkileme amacı bağlamında incelenecektir.

4.1. Retorik Söylemin İçerik Kalitesi Bağlamında İncelenmesi

Retorik söylemin yapısı, ilişkisel önermeleri açıklayan retorik ilişkileri tanımlamaya çalışır. Bu bağlamda retorik ilişkiler yazarın/konuşmacının iki metin parçasını yan yana getirirken amaçladığı etki açısından, işlevsel olarak tanımlanır.

Fox'un (1987) çalışmasında yer alan retorik yapılar, retorik ilişkiler bağlamında şöyle açıklanmaktadır:

Sav: Metinlerde genellikle en üst düzenleyici ilişkidir. Sav ilişkisi bir iddia ortaya koyar, iddiayla ilgili ayrıntılar verir ve bu iddiayı destekleyecek kanıtlar verir.

Sıralama: Aşamalı yapı içinde sıralama ilişkisi kuran önermeler eşit düzeyde sunulur. Bu önermelerin sözdizimsel yapılarında da bir koşutluk söz konusudur.

Anlatı: Anlatı ilişkisi üçüncü ve son üst düzey ilişkidir. Her önermede zamansal olarak bir önceki önermeyi izleyen olaylar anlatılır.

Neden: Bu ilişki, bir konu hakkında açıklama yapan bir çekirdek ile bu açıklamaya ilişkin neden öne süren bir niteleyici uydudan oluşur.

Durum: Durum ilişkisi, zaman ve yerle ilgili bilgi içerir.

Koşul: Bu ilişkide önce bir olay tanımlanır, ardından bu olayın oluşması ile ilgili, çoğunlukla varsayımsal, koşul ya da koşulları içerir.

Karşıtlık: İki farklı yönü olan bir durumu anlatır. Durumun, yazarın/konuşmacının hemfikir olmadığı yanı ile yazarın/konuşmacının gerçekten desteklediği yanını içerir.

Ödünleme: Bu ilişkide çelişkili iki bilgi yer alır ve bu çelişkili durum açığa vurulur.

Amaç: Amaç ilişkisinde önce bir olay anlatılır ve bu olayın gerçekleştirilmesindeki amaç verilir.

Yanıt: Yanıt ilişkisinde yazar/konuşmacı, sonradan çözümlenecek bir problem ya da yanıtlanacak bir soru ortaya atar.

Aykırılık: Aykırılık ilişkisi iki şekilde gerçekleşebilir; birincisinde, bilginin sunulması sırasında birbirine aykırı olan birimler eşit durumdadır. İkincisinde ise bir birim diğeri ile karşılaştırılır, dolayısıyla diğere göre odaksal bir durumda bulunur (Kurtul, 2011).

4.2. Retorik Söylemin Etkileme Amacı Bağlamında İncelenmesi

Retoriğin en önemli özelliğinin etkileme oluşu, daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Çalışmanın bu bölümünde ise retorik söylemin etkileme amacı çeşitli alt başlıklar altında detaylandırılarak anlatılmaya çalışılacaktır.

4.2.1. Siyasette Etkileme Amacı Bağlamında Retorik Söylemin Kullanılması

Politikacılar üç şekilde retorik söylem kullanırlar: Yargılayarak, eleştirerek ve alıntı yaparak. Her politikacının partisi adına çıkarları vardır. Ancak kendileri gizli saklı herhangi bir durumun olmadığını, tarafsız olduklarını öne sürerler ve rakiplerinin çıkarları olduğunu söylerler. Potter ve Edward bu duruma “çıkar aşılması” adı vermişlerdir (Mayor, 1999).

Muhafif tarafın geçmişteki söylevlerinden kendilerini destekleyen kısımları alıntılanmak da çıkar aşılmasıdır. Çıkar-çıkar aşılması Avustralya'daki Aborjinlerin yerleşim hakları ile ilgili tartışmalarda kullanılmıştır. Konuşmacı içinde bulunan durumun çıkarlara değil gerçek olaylara dayalı olduğunu görme konusunda destek almaktadır (Önderman, 1999).

Bunun yanında içinde karşıt görüşler bulunan ideolojik ifadelerde önyargıları kırmak için kullanılan giriş cümlelerinde bu tarz retorik stratejiler kullanılabilir. Örneğin göç politikalarında göç karşıtı politikacıların yaptığı konuşmalarda “ Ben faşist değilim fakat...” Burada fakattan sonra gelen cümle için kişiler önyargı ile karşılaşabileceklerini düşünüyor olabilirler. Klasik retorikçilerin prolapsus adını verdiği bu strateji kişiyi karşıt görüşlerin silahlarından korur (Mayor, 1999).

Bir başka örnekte “ Ben seksist değilim fakat...” seksizmin hem değersizleştirildiği hem de sürdürüldüğü bir durumdur ve aynı zamanda ideolojik bir dilemmanın ifade edildiği biçimdir.

4.2.2. Etkili Hitabet ve İletişim’de Etkileme Amacı Bağlamında Retorik Söylemin Kullanılması

Gündelik konuşma ile konuşma sanatını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Gündelik konuşma özen gösterilmeden, titiz bir eğitime gereksinim duymadan, etkili olma kaygısından uzak, yalın bir iletişim olarak düşünülebilir. İletişim sanatı, iletişim eyleminden doğmuştur. Söz konusu eylemin sanat haline gelebilmesi için kurallara bağlanması gerekmiştir. Nitekim bağlanmıştır ve böylece eski Yunan’da retorik denilen söz söyleme sanatı/bilimi (Hitabet) doğmuştur (Taşer, 1992).

Retorik ve dil, düşüncenin elbisesidir (Sebberson, 1990).

McCloskey’e göre konuşmanın ahlaki ilkeleri vardır. Bir konuşmada yalana yer vermemeli, alay edilmemeli, işbirliğine açık olunmalı, yüksek sesle konuşulmamalı, diğer insanların konuşmalarına da izin verilmelidir. Açık fikirli olunmalı, sorulara makul cevaplar verilmeli, kendi fikrini kabul ettirmek için şiddet ve kandırma yoluna gidilmemelidir (McCloskey, 1998).

Retoriğin genellikle karanlık yüzünü vurgulayan Schopenhauer, bu vurgulamanın ortaya çıkmasındaki nedenleri de öznelci bir yorumla ifade etmiştir. Schopenhauer’a göre, idealde her konuşmacı doğru bir yargıda bulunmak için çaba göstermeli, önce düşünüp sonra konuşmalıdır. Oysa doğuştan kibirliliğe, çoğunlukla gevezelik ve doğuştan hilekârlık eşlik eder. Bu tür bireyler düşünmeden konuşur ve eğer savlarının yanlış olduğunu, haksız olduklarını fark ederlerse, durum bunun tam tersiymiş gibi görünsün isterler (Schopenhauer, 2012). Böyle olmasaydı yani bizler baştan sona dürüst olsaydık, o zaman her konuşmada sadece gerçeği günışığına çıkarmaya çalışırdık. Bunun kendi düşüncemize mi yoksa kar- şımızdakinin görüşüne mi denk düştüğüne aldırılmazdık, bu hiç fark etmezdi ya da en azından tamamıyla ikincil sayılırdı (Schopenhauer, 2012).

Kişilerarası iletişim sürecinin istenilen biçimde gerçekleşmesini engelleyen durumlardan birisi de verbalizm kavramıyla açıklanan sözcüklere boğulmadır. Konuşmacı, dinleyici ile paylaşmak istediği düşünce, bilgi, haber, duygu veya tutumu dinleyicinin anlayacağı biçimde iletmediği durumlarda kişisel bir iletişim engeli ortaya çıkmaktadır. Sürekli olarak anlatılan bir konuyu dinleyenler, zamanla izleyemeyecek hale gelmekte, iyi bilmedikleri birtakım yeni kavramlarla karşılaşmakta ve gelen mesajları anlayamayacak duruma düşmektedirler (Tutar, 2009).

4.2.3. Toplumsal Gruplar ve Azınlıklarla İlgili Söylemlerde Etkileme Amacı Bağlamında Retorik Söylemin Kullanılması

Azınlık gruplar toplumda genelde negatif olarak algılanır. Her ne kadar olumlu kullanılmak istense de onları çevreleyen ‘retorik’ toplum üzerinde olumsuz bir imaj uyandırmaktadır; zira ister istemez bu gruplar hakkında basmakalıp yorumlar yapılabilmektedir (voices.yahoo.com).

Gazetecilerin azınlıklarla ya da ayrıcalıksız gruplarla ilgili yazdıklarında kullandıkları sözcüklerin seçimi ve çeşitliliği, bu sözcükleri örgütleyen cümle yapıları, biçimi oluşturmaktadır. Biçim, yazarın kişisel kanılarının metin içindeki izinin sürülmesinde aracıdır; aynı zamanda dil kullanımının sosyal bağlamını ortaya koymaktadır. Biçimin analizi, belli sözcük seçimlerinin ya da cümle yapılarının belli anlamları oluşturmada oynadığı rolü ortaya koymaktadır (Van Dijk, 1991). Gazeteciler, haber metinlerinde aktörleri ve eylemleri şu ya da bu sözcüklerle tanımlama yoluna giderken olaylara ve kişilere ilişkin temel bakış açılarının kurulmasına, anlamın oluşturulmasına da aracılık etmektedirler. Bu nedenle, azınlıklara ya da ayrıcalıksız gruplara ilişkin ırkçı-ayrımcı söylemlerin analizinde habercilerin biçimsel tercihlerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Retorik ise belli sözsel hamleleri ortaya koymaktadır. Yinelemeler, metaforlar, okurun dikkatini çekmeye yaradığı için ikna etmek amacıyla kullanılmaktadırlar.

4.2.4. Sosyal Bilimlerde Etkileme Amacı Bağlamında Retorik Söylemin Kullanılması

New York üniversitesi fizik profesörlerinden Alan Sokal, diğer meslektaşları gibi sol politik görüşe sahiptir. Sağ politik görüşte olanlar ise genelde felsefi düşüncelerin esir aldığı, nesnelliği reddedip öznelliği benimseyen kişilerdir. Dolayısıyla daha önce de bahsedildiği gibi mutlak gerçekliğe büyük bir inkâr ile yaklaşmaktadırlar ve Kuhn’un iddia ettiği gibi bilginin mutlak değil de topluma göre değişen bir paradigmalarsilsilesi olduğuna inanmaktadırlar (Sokal, 1996).

Buraya kadar her şey olağan seyrinde, olması gibi ilerliyor gibi gözükse de yukarıda da bahsedildiği üzere aslında nesnel bilime inanan solcular retorik sanatının büyümesine kapılarak hem bilimi anlaşılmazlığa sürükledikleri için farkında olmadan sağ kanattakilerin ekmeğine yağ sürmektedirler hem de bilim ve teknolojiye düşmanlığını körüklemektedirler. Bu faktörlerin sonucu olarak da ortaya önüne geçilemeyen ve giderek artan bir cehalet ortamı çıkmaktadır (Sokal, 1996).

Thomas Grey: ‘‘Cehaletin mutluluk yarattığı bir ortamda akıllı olmak aptallıktır’’ der. Alan Sokal da bunu fark etmiş olacak ki 1996 yılında akıllı geçinen cahillerle dalga geçerek onların mutluluğunu bozacak bir makale kaleme almış. ‘‘Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity’’ (Sınırları Aşmak: Kuantum Kütle Çekiminin Dönüşümsel Bir Betimlemesine Doğru) başlıklı bu makalesini postmodernizmin kalelerinden sayılan Duke Üniversitesi’nin yayınladığı SocialText isimli dergiye yollayan Sokal, makaleyi yazış amacını derginin yayınlanmasından hemen sonra Fransız Lingua Franca’ya açıklayarak hayalci düşünceyi benimseyen, batıl inançların esiri olan ve demagoji yapan, yani retorik sanatını ustaca kullanarak toplumdan destek almaya çalışan sözde postmodernistlerin rahatını büyük ölçüde bozmuştur (Karakale, ?).

Aslında Sokal’ın asli amacı bu sözde postmodernistleri yermek olsa da, adı geçen makalenin başlığına dikkat edecek olan bilinçli bir editör, metni çok dikkatli bir şekilde okuyup yorumlamasının ve anlatılmak isteneni anlamasının ima edildiğini anlamalıdır.

Başlıkta ima edilen noktaya gelinecek olursak, hermönetik kelimesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Tanrının yeryüzündeki yorumcusu olduğuna inanılan Antik Yunan Tanrısı Hermes’ten adını alan bu terim, yorumlama anlamına gelmektedir. Daha kapsamlı bir ifadeyle, bir metnin asıl maksadının anlaşılması, yani ezoterik anlamının yeterli anlam ve metodoloji bilgisine sahip olmak kaydıyla anlaşılması demektir.

Buradan yola çıkarak retorik söylemin, ustaca kullanıldığında her kapıyı açabilecek bir anahtar niteliğinde olduğu söylenebilir.

4.2.5. Yönetimde Retorik Kullanarak Etkileme Amacı Bağlamında Retorik Söylemin Kullanılması

Örgütlerde söz sanatını etkili kullanmanın, sorun çözücü ve temsil rollerini üstlenen yönetici açısından önemi tartışılmazdır. Yönetim yazınında bilinen ilk yazılı belge, Eski Mısır’da M.Ö. 2700 yıllarında şehir yöneticisi Ptah Hotep tarafından papirüs kâğıtlarına yazılmıştır. Hotep, yönetimde konuşma hususunda şunları ifade etmiştir: “Konuşmayı bir sanat haline getirirseniz, güçlü olursunuz çünkü kişinin gücü dilinde gizlidir ve konuşma bütün dövüşlerden daha etkilidir” (Carter, 2006).

Aristoteles’e göre hitabet karar vermeyi etkilemek için vardır (Keskin, Büyük, Koç, 2013). Yöneticinin en temel rolü örgüt içerisindeki karar verici rolüdür. Retorik bu anlamda yöneticiye astlarını daha iyi ikna edebilmesi için dili iyi kullanabilme imkânı sağlamaktadır.

Retorik, aynı anda, iletilen şeyle onun daha iyi nasıl iletilmesi gerektiğini, iletişimde bulunulduğunda gerçekleşen şeyle, nasıl iyi iletişimde bulunulması gerektiğini ve genelde iletişimin ne olduğunu içine alır (McCloskey, Megill, Nelson, 2002).

Kops ve Worth’a göre, eğer önemli bir yöneticilik konumunda bulunuluyorsa veya elemanlar, yöneticilik yeteneğine inandırılmak isteniyorsa, konuşma biçimine çok dikkat etmek gerekir. Şirketler, çalışanlarına daha çok yetki verdikçe yöneticiler de bir işi tek başlarına yapamaz hale gelmektedirler. Yöneticiler küçük takım toplantılarında, önemli piyasa toplantılarında ve diğer şirketlerle yaptıkları görüşmelerde karşılaşacakları çeşitli durumlarda kelimelerin gücünden yararlanmak zorundadırlar (Kops ve Worth, 2000).

Yönetim ve organizasyon çalışmalarındaki retorik yaklaşımlara baktığımızda, kuşkusuz en etkili örnek Fredrick W. Taylor’un “bilimsel yönetim” retorikleridir. “Bilimsel yönetim” retorik, işi ve organizasyonu örgütlemenin tek bir “en iyi yolu”nun var olduğu ve bir takım temel ilkelere dayanan “yönetimin biliminin” bu yolun ta kendisi olduğu iddiasındadır. Sözü geçen ilkeler, hareket ve zaman etütlerinin sonuçlarına göre iş tasarımı ile farklılaştırılmış parça başına ücreti içeren çalışmanın bilimini geliştirme; çalışanları bilimsel olarak seçme ve eğitme; çalışma ve çalışanları seçme ve eğitme bilimlerini birleştirme; yönetim ve çalışanların mutlaka uzmanlaşmaları ve yakın işbirliği halinde olmalarıdır (Taylor, 1911).

Retorik, ekmeklerinden olacaklarını hisseden, fabrikalara emek sağlayan ve bu emeği gözetip denetleyen yüklenicilerin; büyük iş adamları tarafından devre dışı bırakılmaktan ve yeni bilginin sahipliğin gücünü azaltacağından korkan küçük atölyelere sahip olan sermayedarların; daha etkili iş tasarımının hemen benimseyip

farklılaştırılmış parça başına ücrete karşı çıkan işverenlerin; zanaata dayalı becerilerin kaybolacağından endişelenen sendikaların ve var olan işlerin çabucak tamamlanmasından dolayı sürekli çalışmama korkusu yaşayan çalışanların muhalefeti ile karşılaşmıştır. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile sendikalı çalışanların cepheye gitmesi ve eğitimsiz çalışanların ve özellikle kadınların çalışma hayatına katılmak zorunda kalmaları, anlaşılması ve benimsenmesi zaten kolay olan retorik yayılmasını teşvik etmiştir (Keskin, Büyük, Koç, 2013).

Yönetim uygulamalarının yaygınlaşmasına, meşrulaştırıcı retoriklerin eşlik ettiği bilinmektedir (Green, 2004). Danışmanlar, akademisyenler, iş insanları, yöneticiler gibi aktörler retoriksel bir dil kullanarak, uygulayıcıları belirli bir yönetim uygulamasını benimsemeleri yönünde bilinçli ya da bilinçsiz etkilemektedirler (Sahlin-Andersson ve Engwall, 2002). Uygulayıcıları ikna etmek üzere kullanılan bu dilde, söz konusu yönetim uygulamasını korku, endişe, mutluluk gibi duygulara (pathos ya da duygusal retorik), mantığa ve araçsal akla (logos ya da ussal retorik) ya da toplumsal normlara ve değerlere dayanarak (ethos ya da ahlaki retorik) üç tür retorik stratejisi kullanılmaktadır (Green, 2004). Belirli bir yönetim uygulamasının yayılma sürecinde bu retorik stratejilerinin bir sıra izlediği ileri sürülmektedir (Green, 2004; Abrahamson ve Fairchild, 1999; Zbaracki, 1998). Green'e (2004) göre bu sıra önce duygusal, sonra ussal ve en son aşamada ahlaki retorik şeklindedir. Buna göre, yönetim uygulamasının yayılma sürecinin başlangıcında potansiyel benimseyicilerin dikkatini çekmek üzere duygusal retorik izlenmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise, uygulayıcıların söz konusu uygulamayı benimsemelerini sağlamak için ussal retorik izlenmektedir. Yayılma sürecinin ilerleyen aşamalarında ise yönetim uygulaması bir "norm" haline gelmekte ve ahlaki retorik temel meşrulaştırıcı strateji olarak ortaya çıkmaktadır (Özen, 2009).

Retorik ve yönetim bilimleri arasında evrilen diyalektiğin uzun bir geçmişi vardır. Yönetim düşüncesine ait tüm okullar belirli bir retorik yönelim sergiler. Bu okulların düşüncelerinin yayılmasında retorik etkin bir rol oynamaktadır. Bu okulların söylem pratiklerinin güçlü olması, kendi iddialarıyla ilgili örgütsel çalışmaların ve araştırmaların yaygınlaşması sonucunu da doğurmaktadır.

Yönetim sürecinde dil ve dilin ediminin rolünü vurgulayan çalışmalar, yönetim teknikleri boyutuyla ele alınarak retorik yönü ihmal edilmiştir. Retorik zamanın moda yönetim söylemlerinin içinde buharlaşmıştır. Bu haliyle retorik, yönetim bilimleri içerisinde meşruiyet kazanmış formel bir disiplin olmaktan ziyade zayıflatılmış biçimde söyleme "zeyl" (ek) olarak ele alınmaktadır. "Söz uçar yazı kalır" atasözünün geçerliliğini yitirdiği, sözün hapsedildiği, yakalandığı ve sözün de kalıcılaştırıldığı bir çağda yaşamaktayız. Çağın teknolojisi, sözü sanki Foucault'a gönderme yapar gibi sözü de kayıt ve gözetim altına alarak arşivlemektedir. Erkin tüm gücüne karşın meşruiyet arayışı ve onanma, kabul, itaat, ikna, rıza gibi kavramların hem siyaset, hem iletişim boyutuyla tanımlanması gerekliliğinin doğduğu günümüz dünyasında (Polat, 2008) örgütsel yaşam boyutuyla da retorik bilincin gelişmesini zorunlu kılmaktadır. (Mutlu, 1995).

5. Retorik Söylemle İlgili İhtilaf: Postmodernizmin Getirileri ve Götürüleri

Postmodernizm, postyapısalcı felsefe temelinden gelen bir girişimdir. 2. Dünya savaşı sonrası belirginleşerek kendini özellikle sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda göstermiştir. Tam da bu noktada dikkat çeken bir durum söz konusu olmaktadır. İnsanlık tarihinin en meşhur retorik sanatı kullanıcılarından olan Adolf Hitler'in 2. Dünya Savaşı esnasında sahip olduğu güçlü hitabet sanatı sayesinde kitleleri etkileyerek

ve ikna ederek onları adeta hipnotize etmesi ve amaçları doğrultusunda yönlendirmesi aslında postmodernizm felsefi akımı destekleyicilerinin cesaret alarak kendilerini ortaya atmalarına temel oluşturmuş olabilir mi? Zira yukarıda bahsedilen iki sebep hatırlanacak olursa, bu ihtimal son derece güçlü gözükmektedir.

Modernizm döneminde bilim ve teknoloji aracılığıyla büyük ilerlemeler kaydedilirken ve daha da büyük ilerlemelerin kaydedileceği söylemi popülerliğini korurken postmodernizm ilerlemeye şüpheyle yaklaşmış, teknolojiye karşı gelmiştir. Bunun sonucunda da ortaya bilimsel cehaletin hâkim olduğu bir bilimsel ortam çıkmıştır. Mekânsızlık, maneviyat, indeterminizm, anarşi ve özne kavramları önde tutularak somuttan soyuta, mutlak gerçekten öznedenden özneye değişen gerçekliğe inanılmış ve savunulmuştur. Bu durum, yapılan bilimsel konuşmaların ve yazılan bilimsel makalelerin son derece karışık, içerikten yoksun fakat şekilden zengin olmasına yol açmıştır (Albert, 2007).

Amerikalı ünlü fizikçilerden Richard P. Feynman, katıldığı bir toplantıda sosyolog etiketli bir kişinin toplantı katılımcılarına okumaları üzere verdiği bir makaleden şöyle bahseder (Feynman, 1985):

“Gözlerim kapanıyordu. Ne başını ne sonunu bulabiliyordum! Bunun sebebini listedeki kitaplardan hiçbirisini okumamış olmamdan kaynaklandığını anladım. Sonuna kadar o rahatsız edici ‘ben yeterli değilim’ duygusunu yaşadım. Sonra kendi kendime ‘duracağım ve bir cümleyi yavaş yavaş okuyacağım. Böylece ne cehennemin dibi anlamına geldiğini çıkarabileceğim’ dedim.

Durdum, bir sonraki cümleyi çok dikkatli okudum. Tam olarak hatırlayamıyorum ama şuna çok yakındı: ‘sosyal topluluğun her üyesi çoğu zaman bilgiyi görsel, sembolik kanallardan alır’. Tekrar tekrar okudum ve tercüme ettim. Ne anlama geldiğini biliyor musun? ‘insanlar okur’

Bir sonraki cümleye geçtim ve onu da tercüme edebileceğimi gördüm. Sonra bu gereksiz bir iş oldu. ‘insanlar bazen okur, bazen de radyo dinler’ ve bunun benzerleri. Ama öyle gösterişli yazılmış ki bir kere okuyarak anlayamıyorsunuz ve sonunda çözünce işin içinde hiçbir şey olmadığını görüyorsunuz”

Yine aynı toplantıda bir stenograf Feynman’ın yanına gelerek mesleğini sorar. Fizik profesörü olduğunu öğrendiğinde ise şaşkınlığını gizleyemez; zira her söyleneni kelimesi kelimesine daktiloya döken bu stenograf toplantı süresince Feynman’ın dışında hiç kimsenin söylediklerini anlamlandıramamıştır!

O halde denilebilir ki, Thomas Kuhn’un fizik-bilim profesörü olmasına rağmen felsefeye ve felsefi düşünceye gönül vermiş olması, paradigma kavramını ortaya atarak felsefi düşüncesini paradigma ve bunalım temellerine oturtması postmodernizm savunucularının dayanaklarından biri olmuştur.

Feynman örneğini hatırlayacak olursak, okuduğu metni tercüme etmeye, yani yorumlamaya çalıştığında ezoterik anlamının aslında son derece basit ve boş olduğunu fark etmiştir (Feynman, 1985).

Bu noktaya dikkat çekmek isteyen Sokal, bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere, gerek halkın gerekse sözde bilimcilerin retorik yoluyla kurdukları süslü ve halkın anlayamayacağı ölçüde derin bilgiler içeren izlenimi veren cümlelerin aslında ne kadar da boş ve saçma olduklarını “TransgressingtheBoundaries: Towards a TransformativeHermeneutics of Quantum Gravity” (Sınırları Aşmak: Kuantum Kütle Çekiminin Dönüşümsel Bir Betimlemesine Doğru) makalesinde aynı tekniği kullanarak

açığa çıkarmıştır. Sokal’ın bu düşüncesinde son derece haklı olduğu, adı geçen makalenin yayınlanmasının hemen ardından bilimsel çevrelerden aldığı övgülerle kanıtlanmış bulunmaktadır (Karakale, ?).

‘‘The Uses of Obscurity’’(Belirsizliğin Kullanım Biçimleri) başlıklı makalesinde ise Sokal, Feynman’ın paylaştığı anekdota eşdeğer olarak ünlü bir profesörün dersine katılan bir arkadaşının dersten hiçbir şey anlamadığını ve dolayısıyla profesörün mükemmel olduğunu düşündüğüne dair bir hikâye paylaşır.

‘‘Transgressing the Boundaries: An Afterward (Sınırları Aşmak: Sonrası) başlıklı makalesinde asıl amacını tüm toplumla paylaşan Sokal, ‘‘barbarlar sürüsü’’ diye adlandırdığı edebiyat eleştirmenlerinin bilime saldırılarıyla ve daha da önemlisi sol görüşü paylaşanların değerlerine ve geleceğe dair düşüncelerine tamamen muhalif olan öznellekle savaşmak istediğini içtenlikle paylaşmıştır. Felsefenin septisizm anlayışını benimsedikleri bahanesine sığınmaları gösterişçi septikler olmakla suçlamakta; zira ‘‘kanıt ve mantık değerlendirmesi yapan’’ septisizmin nesnel bilimde de kullanıldığını savunmaktadır (Sokal, 1998).

6. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, akademisyenlerin retorik söylem algısı hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmak ve katılımcıların demografik verilerine göre verdikleri yanıtların farklılık gösterip göstermediğini analiz etmektir. Araştırma kapsamında Türkiye’deki çeşitli üniversitelerde görev yapan doktora adayı, doktor, yardımcı doçent, doçent ve profesörlere, tarafımızdan geliştirilen Retorik Söylem Algısı Ölçeği kolayda örnekleme yoluyla uygulanmıştır. Anketlerin bir kısmı elden, daha büyük kısmı ise elektronik posta yoluyla ulaştırılmış olup 255 geri dönüş sağlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir. Analiz esnasında önce frekans analizi uygulanarak verilerin dağılımı elde edilmiştir. Ardından faktör analizi yapılmıştır.

7. Bulgular

Bu araştırmada katılanların sosyo-demografik yapılarına ilişkin bilgileri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo.1: Araştırmaya Katılan Örneklem Grubunu Tanımlayıcı İstatistikler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	129	50.6
Kadın	126	49.4
Toplam	255	100.0
Yaş Dağılımı	Frekans	Yüzde
18-29	77	30.2
30-39	95	37.3
40-49	40	15.7
50-59	31	12.2
60 üstü	12	4.7
Toplam	255	100.0
Medeni Durum Dağılımı	Frekans	Yüzde
evli	106	41.6

bekar	149	58.4
Toplam	255	100.0
Akademik Pozisyon	Frekans	Yüzde
Doktora Adayı	86	33.7
Dr	43	16.9
Yrd. Doç. Dr.	53	20.8
Doç. Dr.	30	11.8
Prof. Dr.	43	16.9
Toplam	255	100.0
Bilim Dalı	Frekans	Yüzde
Sosyal Bilimler	190	74.5
Fen Bilimleri	59	23.1
Sağlık Bilimleri	6	2.4
Toplam	255	100.0
Gelir Dağılımı	Frekans	Yüzde
2000-3000 TL Arası	70	27.5
3001-4000 TL Arası	25	9.8
4001-5000 TL Arası	73	28.6
5001 TL ve üstü	87	34.1
Toplam	255	100.0
Tecrübe Dağılımı	Frekans	Yüzde
0-5 yıl arası	77	30.2
6-10 yıl arası	36	14.1
11-15 yıl arası	52	20.4
16-20 yıl arası	23	9.0
21 yıl ve üstü	67	26.3
Toplam	255	100.0

Katılımcıların % 50.6'sı erkek iken % 49.4'ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların % 30.2'si 18-29 yaş aralığında, % 37.3'ü 30-39 yaş aralığında, % 15.7'si 40-49 yaş aralığında, % 12.2'si 50-59 yaş aralığında ve %4.7'si 60 yaş ve üstündedir. Katılımcıların % 41.6'sı evli, % 58.4'ü bekarıdır. Katılımcıların % 33.7'si doktora adayı, % 16.9'u doktor, % 20.8'i yardımcı doçent doktor, % 11.8'i doçent ve % 16.9'u profesördür. Katılımcıların % 74.5'i sosyal bilimler alanında, % 23.1'i fen bilimleri alanında ve % 2.4'ü sağlık alanında çalışmaktadır. Katılımcıların % 27.5'i aylık 2000-3000, % 9.8'i 3001-4000, % 28.6'sı 4001-5000 aralığında ve % 34.1'i 5001 TL üzeri gelir sahibidir. Katılımcıların % 30.2'si 0-5 yıl, % 14.1'i 6-10 yıl, % 20.4'ü 11-15 yıl, % 9'u 16-20 yıl ve % 26.3'ü 21 yıl ve üstü iş tecrübesine sahiptirler.

Tablo.2: Betimsel İstatistiki Analiz Sonçları

Maddeler:		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	\bar{x}	Standart Sapma
1. "Retorik söylem" ifadesi bende olumlu bir algı yaratır	fi Y.fi	98 38,4	126 49,4	24 9,4	6 2,4	1 0,4	4,23	0,74
2. Retorik söylem günlük hayatımda sıklıkla karşılaştığım bir olgudur	fi Y.fi	51 20	125 49	32 12,5	39 14,9	9 3,5	3,67	1,06
3. Retorik söylemin olumlu anlamda ikna etme çabası olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	54 21,2	153 60	31 12,2	14 5,5	3 1,2	3,94	0,81
4. Retorik söylemin manipüle etme amacı taşıdığını düşünüyorum	fi Y.fi	16 6,3	33 12,9	50 19,6	151 59,2	5 2	2,62	0,95
5. Örgütlerde dikey iletişim sürecinde retorik söylemden yararlanılmasının amaçlara ulaşabilmek için gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	60 23,5	158 62	28 11	9 3,5	0 0	4,05	0,69
6. Örgütlerde yatay iletişim sürecinde retorik söylemden yararlanılmasının amaçlara ulaşabilmek için gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	55 21,6	149 58,4	40 15,7	9 3,5	2 0,8	3,96	0,76
7. Sosyal Bilimlerde retorik söylemin, aktarılacak istenen bilginin dinleyicileri etkilemesi bağlamında gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	101 39,6	137 53,7	13 5,1	4 1,6	0 0	4,31	0,64
8. Siyasilerin retorik söyleme başvurmasının doğru olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	80 31,4	131 51,4	22 8,6	18 7,1	4 1,6	4,03	0,9
9. Siyasetçilerin retorik söylemi olumlu bağlamda (kişisel çıkarları göz ardı ederek) kullandığını düşünüyorum	fi Y.fi	50 19,6	82 32,2	81 31,8	23 9	19 7,5	3,47	1,12
10. Etkili iletişim için retorik söylemin gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	105 41,2	129 50,6	12 4,7	6 2,4	3 1,2	4,28	0,76
11. Hitabet yeteneğinin retorik söylem olmadan etkili olamayacağını düşünüyorum	fi Y.fi	54 21,2	129 50,6	48 18,8	20 7,8	4 1,6	3,81	0,9
12. Hitabet sanatının amacının ikna etmek değil, dinleyicilerin beğenilerine hitap etmek olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	30 11,8	49 19,2	138 54,1	31 12,2	7 2,7	3,25	0,91
13. Toplumlardaki azınlık grupların basmakalıp ifadelerle değerlendirildiğini düşünüyorum	fi Y.fi	33 12,9	59 23,1	131 51,4	30 11,8	2 0,8	3,35	0,87
14. Retorik söylemin insanları manipüle ederek toplumdaki azınlık gruplara dair önyargılar ve düşünce kalıpları oluşturulmasına sebep olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	18 7,1	46 18	150 58,8	36 14,1	5 2	3,14	0,81
15. Akademisyenlerin retorik söylemden yararlanmasını doğru buluyorum	fi Y.fi	100 39,2	113 44,3	27 10,6	10 3,9	5 2	4,14	0,9

16.Akademisyen olarak ders anlatımında retorik söylemden yararlanıyorum	fi Y.fi	61 23,9	137 53,7	36 14,1	14 5,5	7 2,7	3,9	0,91
17.Ders anlatımında retorik söylemden yararlanmanın öğrencilerin derse olan ilgisi arttırdığını düşünüyorum	fi Y.fi	77 30,2	149 58,4	18 7,1	7 2,7	4 1,6	4,12	0,78
18.Konuşmacı olarak katıldığım konferanslarda/seminerlerde retorik söylemden yararlanıyorum	fi Y.fi	105 41,2	111 43,5	27 10,6	7 2,7	5 2	4,19	0,87
19.Dinleyici olarak katıldığım konferanslarda/seminerlerde konuşmacının retorik söylemden yararlanması ilgimi artırıyor	fi Y.fi	97 38	131 51,4	14 5,5	8 3,1	5 2	4,2	0,83
20. Kaleme aldığım çalışmalarında retorik ifadeler yer veriyorum	fi Y.fi	78 30,6	124 48,6	28 11	15 5,9	10 3,9	3,96	1
21.Akademisyenlerin retorik söylemden yararlanmalarının dinleyiciler üzerinde ilgi uyandırdığını ve etki yarattığını düşünüyorum	fi Y.fi	99 38,8	131 51,4	17 6,7	5 2	3 1,2	4,24	0,76

Retorik Söylem Algısı Ölçeğine ilişkin betimsel istatistik sonuçlarına göre katılımcılara göre en önemli madde 4.31 ortalama ile ‘‘Sosyal Bilimlerde retorik söylemin aktarılmak istenen bilginin dinleyicileri etkilemesi bağlamında gerekli olduğunu’’ düşüncesidir. İkinci olarak 10. madde olan ‘‘Etkili iletişim için retorik söylemin gerekli olduğu’’ düşüncesi gelmektedir. Üçüncü sırada ise 1. madde olan ‘‘Retorik Söylem ifadesi bende olumlu bir algı yaratır’’ düşüncesi bulunmaktadır.

Öte yandan katılımcıların göre en az önemli buldukları madde ‘‘Retorik söylemin manipüle etme amacını taşıdığı’’ düşüncesidir. % 29 civarında bir oran görülmektedir.

Bu araştırmada tarafımızdan geliştirilen ölçeğe açıklayıcı faktör analizi uygulayabilmek amacıyla KMO testi uygulanmış, test sonucuna göre 0,879 elde edilmesinden dolayı faktör analizi uygulanması mümkün olmuştur. Yapılan faktör analizi sonucu ölçekteki maddelerin dört boyut altında toplandığı görülmüştür

.Tablo 3: Boyutlar

Boyutlar	Maddeler	Açıklanan Varyans
Eğitimde Etkinlik	16, 17, 18, 19, 20, 21	26.11
Sosyal Etkinlik	7, 10, 11, 15	17.62
Örgütlerde Etkinlik	5, 6, 8	15.19
Manipüle Amaçlı	4, 14	9.60
Toplam		68.541

Bu boyutlar ‘Eğitimde Etkinlik’, ‘Sosyal Etkinlik’, ‘Örgütlerde Etkinlik’ ve ‘Manipüle Amaçlı’ olarak tanımlanmıştır. 1, 2, 3, 9, 12 ve 13 no.lu ölçek maddeleri hiçbir boyutta konumlanmadığı için ölçüm dışı bırakılmıştır. Birinci boyut olan Eğitimde Etkinlik, % 26.11 lik bir varyansa sahipken ikinci boyut olan Sosyal etkinlik % 17.62, Örgütlerde Etkinlik % 15.19 ve Manipüle Amaçlı % 9.60 oranında bir varyansa sahip olarak karşımıza çıkmıştır.

Tablo 4: Faktör Analizi Sonuçları

Boyut			
	Toplam	% Varyans	% Kümülatif
1	3.917	26.113	26.113
2	2.644	17.627	43.739
3	2.280	15.197	58.936
4	1.441	9.605	68.541

Bu boyutlara ilişkin katılımcıların sosyo-demografik bulgularına göre yanıtlarında farklılık olup olmadığı Mann-Whitney testi ve Kruskal-Wallis testi ile test edilmiştir. Retorik Söylem Algısı Ölçeği'ne uygulanan faktör analizi sonucunda dört alt boyut elde edilmiştir. Bu boyutlar; Eğitimde Etkinlik, Sosyal Etkinlik, Örgütlerde Etkinlik ve Manipüle Amaçlı olarak adlandırılmıştır. Elde edilen boyutların katılımcıların sosyo-demografik yapılarından cinsiyet, medeni durum, yaş, akademik pozisyon, bilim dalı, gelir ve tecrübe karakteristiklerinde farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 5: Karşılaştırmalı Analiz Sonuçları

Değişken	Boyut	Test Türü	Test İstatistikleri	P
Cinsiyet	Eğitimde Etkinlik	Mann-Whitney U	-1.449	0.147
	Sosyal Etkinlik		-1.129	0.254
	Örgütlerde Etkinlik		-2.927	0.003
	Manipüle Amaçlı		-0.191	0.849
Medeni Durum	Eğitimde Etkinlik	Mann-Whitney U	-2.712	0.007
	Sosyal Etkinlik		-1.1579	0.114
	Örgütlerde Etkinlik		-1.728	0.084
	Manipüle Amaçlı		-2.020	0.043
Yaş	Eğitimde Etkinlik	Kruskal-Wallis	11.341	0.23
	Sosyal Etkinlik		14.928	0.005
	Örgütlerde Etkinlik		6.465	0.167
	Manipüle Amaçlı		36.669	0.000
Akademik Pozisyon	Eğitimde Etkinlik	Kruskal-Wallis	12.346	0.015
	Sosyal Etkinlik		20.171	0.000
	Örgütlerde Etkinlik		3.826	0.430
	Manipüle Amaçlı		40.639	0.000
Bilim Dalı	Eğitimde Etkinlik	Kruskal-Wallis	5.930	0.052
	Sosyal Etkinlik		2.522	0.283
	Örgütlerde Etkinlik		0.834	0.659
	Manipüle Amaçlı		2.263	0.323
Gelir	Eğitimde Etkinlik	Kruskal-Wallis	15.287	0.002
	Sosyal Etkinlik		11.496	0.009
	Örgütlerde Etkinlik		4.986	0.173
	Manipüle Amaçlı		14.820	0.002
Tecrübe	Eğitimde Etkinlik	Kruskal-Wallis	17.833	0.001
	Sosyal Etkinlik		7.112	0.130
	Örgütlerde Etkinlik		5.662	0.226
	Manipüle Amaçlı		52.222	0.000

Çalışmanın bulgularına göre elde edilen dört faktör incelendiğinde cinsiyet bağlamında birinci, ikinci ve üçüncü faktörlerde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$) dördüncü faktörde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Medeni duruma bakıldığında birinci ve dördüncü faktörlerde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunurken ($p<0,05$) diğerlerinde bulunamamıştır ($p>0,05$).

Yaş açısından incelendiğinde üçüncü faktöre verilen cevaplarda yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$) diğer faktörlerde farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Akademik pozisyona bakıldığında tüm faktörlere verilen cevaplarda anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Bilim dalına bakıldığında, üçüncü faktörde anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$) diğer faktörlerde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Gelir ve tecrübe bağlamında ise üçüncü faktöre verilen yanıtlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$) diğer faktörlerde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

8. Sonuç Ve Tartışma

150 yılı aşkın süredir “retorik” batının eğitim sisteminde merkezi konumunu kaybetmiştir. Önemi yeni çıkan linguistik, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinlere bırakmıştır. Bununla birlikte 20.yy ortalarında retorikte bir canlanma görülmüştür. Daha yakın bir zamanda canlanma bir takım yönergelerle sürmüştür. Örneğin; Retorik Psikolojisi adında yeni bir yapılanma ortaya çıkmış olup, bu konuda çalışmalar da sürmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, çeşitli pozisyonadaki akademisyenlerin retorik söyleme dair algılarını ölçmeye çalışmıştır. Demografik verilere göre verilen yanıtlar karşılaştırılmış ve akademisyenlerin faktör bazında verdikleri yanıtların demografik özelliklerine göre değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Abrahamson, E., ve Fairchild, G. , (1999). “Management fashion: Lifecycles, triggers and collective learning processes”, *Administrative Science Quarterly*, 44: 708–740.
- Akyıldız, H. Dulupçu, M.A. , (2003). “Kavramsal Ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.8, S.3, S.27-48
- Albert, M. , (2007). *Bilim, Rasyonalite Ve Postmodernizm Tartışmaları*, içerisinde “Sokal Vakası 1” BGST Yayınları, Çeviren: Kurtuluş Öztürkler, Güven Demirel
- Albert, M. , (2007). *BGST Yayınları, Bilim, Rasyonalite Ve Postmodernizm Tartışmaları*, içerisinde “Sokal Vakası 2”, Çeviren: Sevinç Altınçekiç
- Aldağ, H. , (2005). “Düşünme Aracı Olarak Metinsel Ve Metinsel-Grafiksel Tartışma Yazılımının Tartışma Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi”, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi
- Anderson, P. , (2009). *Postmodernitenin Kökenleri*, İletişim Yayınları, Çev: Elçin Gen.
- Aristoteles, (2006). *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları
- Carter, A. (2006). *Etkin İletişim Kurun*, Çeviren: Zeynep Güden, İstanbul: Arion
- Çadircı, A. (2010). *Retorik-Aristoteles*, Hukuk Gündemi
- Demirel D. , (2005). “Kamusal Retorikte Moda Trend: Yeni Kamu Yönetimi” *Sayıştay Dergisi* Sayı: 58
- Dijk, T. A. , (1991). *Haberlerin Söylem Olarak Disiplinlerarası İncelenmesi*
- Dulupçu, M.A. , (1998). “Modernizm-İktisat-Retorik Ve Metafor Üzerine Post-Epistemolojik Bir Deneme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, sayı.3, sayfa. 15-34
- Dürüşken, Ç. , (1995). *Antikçağ’da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica- Roma’da Rhetorica Eğitimi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 1995 (1. ed.); 2001 (2. ed.)
- Feynman, R. P; (1985). *Eminim Şaka Yapıyorsunuz Bay Feynman*, Çeviren: Osman Çeviktay, Evrim Yayınları, 2000

- Fırıncı, T. , (2011). “Platon’da ‘Retorik’ Kavramı [Plato’s Concept Of “Rhetoric”]”, *Ethos: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* *Ethos: Dialogues In Philosophy And Social Sciences*, Temmuz/ July2011, 4(2), 31-46
- Fox, B. , (1987) . *Discourse Structure and Anaphora in Written and Conversational English*, Cambridge, Cambridge University Press
- Gelder, G. J. , (2016). “Çirkin Güzelleştirme Ve Güzeli Çirkinleştirme: Klasik Arap Literatüründe Paradoks”, Çeviren: Omer KARA, *Dergipark Usûl İslam Araştırmaları Arşiv Cilt8, Sayı 8*
- Green, S. , (2004). “A Rhetorical Theory of Diffusion”, *Academy of Management Review*, Sayı 4
- Harvey, D. , (2003). *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, Çeviren: Sungur Savran, 3. Basım: Ekim 2003
- Jameson, F. , (1988). *Postmodernizm Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, Derleyen ve Çeviren: Necmi Zeka, *Postmodernizm İçinde*, Kıyı Yayınları
- Karakale, R. , (?), “Yüzyılın Gırgırı: Sokal Vakası”
- Kellner, D. , Best, S. , (2016). *Postmodern Teori*, Ayrıntı Yayınları, Çeviri: Mehmet Küçük
- Keskin, U. , Büyük, K. , Koç, U. , (2013). “Yönetimsel Ve Örgütsel Açısından Retorik, Rhetoric In The Context Of Management and Organization”, *Cilt/Vol.:13 - Sayı/No: 1 (27-40) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*
- Kopps, G. Ve Worth, R. , (2000). *Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı*, Gün Yayıncılık, Çeviren: Melih Üzülmez
- Kurtul, K. , (2011). “Bağlaçların Yazılı Metinlerde Kullanımı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dil Bilim (Yabancı Dil Öğretimi) Ana Bilim Dalı, Türkçe ve İngilizce’deki Bağlaçların Yazılı Metinlerde Kullanımı, Doktora Tezi
- Lyotard, J. F. , (1979). *Postmodern Durum*, Vadi Yayınları Çeviren: Ahmet Çiğdem
- Mayor, F. , (1999) . *Bugün Ve Yarın, Bilim Ve İktidar* , TÜBİTAK Yay 1999, Çeviren: Mehmet Küçük
- McCloskey, D. , (1998). *The Rhetoric of Economics*, The University of Wisconsin Press
- Meyer, M. , (2009). *Retorik*, Dost Kültür Yay(No: 89), 2009, çeviren: İsmail Yerguz
- Nalbantoğlu, H. Ü. , (2003). “Universite A.Ş.de Bir ‘Homo Academicus’: “Ersatz” Yuppies”, *Akademisyen, Toplum Ve Bilim*, No. 97 (Güz 2003): 7-42
- Nelson, J. S, Megill, A. , McCloskey, D. , (2002). *Araştırma Retoriği*, (Derleyen ve Çeviren: Hüsamet Arslan), *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler*. İstanbul: Paradigma.
- Nietzsche, F. , (1989). *On Rhetoric and Language*, Oxford University Press (January 26, 1989)
- Önderman, M. , (1999). “Türkiye’de Siyasi Retorik Ve Yaşam Dünyası”, *İİÜHFMC*. LVII, S. 1-2, 109 - 222. 19991
- Önen, N. , (2013). “Phaselis’li Entelektüeller I: Theodektes Rhetor, Tragedya Yazarı Ve Bir Bilmece Ustası, Intellectuals From Phaselis I: Theodektes Rhetor, Author Of Tragedy And A Riddle Master”, *Cedrus. Akdeniz.Edu.Tr CedrusI* (2013) 125-150 Doi: 10.13113/Cedrus/20131682 Cedrus The Journal Of Meri

- Özen, Ş. , (2009). “Yönetim Uygulamalarının Uluslararası Transferinde Retorik Dizilerinin Değişmesi”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt 4 Sayı 2
- Özer, S. , (2006). ‘Hadislerin Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Retorik Analiz: Vadettikleri Ve Sınırlılıkları’, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI (2006), Sayı: 2
- Platon (1997) Gorgias, Çeviren: Reyhan Erben, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Polat, V. (2008). Politik Konuşma ve Politik Söylenme, İstanbul: Derin Yayınları
- Sarup, M. , (1997). Postyapısalcılık Ve Postmodernizm, Bilim Ve Sanat Kitapları, Çeviren: Abdülbaki Güçlü
- Schopenhauer, A. , (2012). Eristik Diyalektik, Çeviren: Ülkü Hıncal, İstanbul: Sel.
- Sebberson, D. , (1990). “The rhetoric of inquiry or the Sophistry of status Quo?”, Journal of Economic Issues, 24: 1017-1026.
- Serindağ, E. , (2005). “Dil Oyunları Ya Da Dil Mühendisliği: Ferhan Şensoy Gülmecesinin Dili”, 5. Uluslararası Dil, Yazın Ve Değişbilim Sempozyumu, 24-25 Haziran 2005 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi. Cemal Yıldız; Latif Beyreli(Yay. Haz.)(2006): Edebiyat, Edebiyat Öğretimi Ve Değişbilim Yazıları, Cilt II, İstanbul: Pegem Yayıncılık, sayfa. 627-637,
- Sokal, A. , (1996). A Physicist Experiments With Cultural Studies
- Sokal, A. , Bricmont, J. , 1998, “The Uses Of Obscurity” Originally İntended For The Observer, But Never Published
- Sokal, A. , (2008). “What is Science And Why Should We Care?”, Third Annual Sense About Science Lecture February27, 2008 UCL Cruciform Lecture Theatre
- Sokal, A. , (1994). “Transgressing The Boundaries: Towards A Transformative Hermeneutics Of Quantum Gravity”
- Taylor, F. , (1911). The Principles of Scientific Management, Harper and Brothers Publishing
- Taşer, S. , (1992). Konuşma Eğitimi. İzmir: İleri.
- Tutar, H. , (2009). Örgütsel İletişim, Ankara: Seçkin
- Ulaş, S. E. , (2002). Felsefe Sözlüğü, Hazırlayan: A. B. Gücü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Williams, J. , (2009). An Introduction to Classical Rhetoric: Essential Readings, Wiley-Blackwell
- Yazıcı, N. , (2013). “Deli Dumrul’da Anlatının Düzenlenişi ve Retorik Şemanın Görünümü, Organisation Of The Narration And The Rhetoric Schema Aspect In Deli Dumrul”, Millî Folklor, 2013, Yıl 25, Sayı 98
- Zbaracki, M. , (1998) “Therhetoric and reality of total quality management”, Administrative Science Quarterly, 43: 602–636.
- (voices.yahoo.com)

An Empirical Research on Academicians' Perceptions About Rhetoric Discourse For Its Content Quality and Aim of Effect

Nilüfer RÜZGAR

Bursa Technical University
School of Foreign Languages
Bursa, Turkey
niluferruzgar@hotmail.com

Ali AKDEMİR

İstanbul Arel University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences. İstanbul, Turkey
aliakdemir@gmail.com

Extensive Summary

Introduction

Rhetoric concept has been evaluated broadly in recent years. Rhetoric, defined as eloquence, is not a decent discourse style according to some people; because in rhetoric discourse there is persuasion, manipulation and deception. On the other hand, some others think that rhetoric discourse assures fluency in both orthography and speech, which leads to an improvement in motivation and creativity. Improving motivation and creativity is essential in both organizations and societies. Because of the fact that the object of all organizations is to utilise motivation and creativity in order to be successful, it is obvious that rhetoric discourse is a must.

In Western countries, there are three branches of art that is accepted: dialectic, grammar and rhetoric. In dialectic, the aim is to convince people just like in rhetoric. While trying to convince, using conflicting statements is the primary way. In this sense, it can be said that it serves for the same purpose with rhetoric.

It can be stated that the concept of rhetoric is the art of using language to convince or affect people in terms its meaning. Furthermore, it is also the art of reasoning, discussing, convincing and it has several suchlike usages.

Platon also used rhetoric in his dialogues by attributing different meanings to it. In his dialogue "Gorgias", Platon defined rhetoric as the "queen of all arts" but on the other hand Sokrates treated rhetoric as a negative concept and mentioned that it is "the subtlety of ridiculing people"

Methodology, Data Collection

In this study, it is aimed to approach to the subject in that context. Primarily, conceptual framework of rhetoric is explained. In the following sections elements of rhetoric are explained, the quality of content of rhetoric and the quality of effectiveness of rhetoric is scrutinized. In the last section of the study, faculty members are asked to answer a Rhetorical Discourse Perception Scale which is developed by us and the results are analysed by using SPSS package programme. In the scope of the research a two-part survey is formed. The first part of the survey form involves a 5 dimension Likert Scale, 21 questions regarding rhetorical discourse perception. The second part of the survey includes demographic questions. Relevant survey forms are conveyed to academicians from various universities in Turkey, 200 valid responses are obtained. These survey forms are analysed through SPSS programme.

Findings

Table 1: Descriptive Statistics

Items:		Totally Agree	Agree	Not sure	Disagree	Totally Disagree	\bar{x}	Standard Deviation
1. "Retorik söylem" ifadesi bende olumlu bir algı yaratır	fi Y.fi	98 38,4	126 49,4	24 9,4	6 2,4	1 0,4	4,23	0,74
2. Retorik söylem günlük hayatımda sıklıkla karşılaştığım bir olgudur	fi Y.fi	51 20	125 49	32 12,5	39 14,9	9 3,5	3,67	1,06
3. Retorik söylemin olumlu anlamda ikna etme çabası olduğunu düşünüyorum	fi y.fi	54 21,2	153 60	31 12,2	14 5,5	3 1,2	3,94	0,81
4. Retorik söylemin manipüle etme amacı taşıdığını düşünüyorum	fi Y.fi	16 6,3	33 12,9	50 19,6	151 59,2	5 2	2,62	0,95
5. Örgütlerde dikey iletişim sürecinde retorik söylemden yararlanılmasının amaçlara ulaşabilmek için gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	60 23,5	158 62	28 11	9 3,5	0 0	4,05	0,69
6. Örgütlerde yatay iletişim sürecinde retorik söylemden yararlanılmasının amaçlara ulaşabilmek için gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	55 21,6	149 58,4	40 15,7	9 3,5	2 0,8	3,96	0,76
7. Sosyal Bilimlerde retorik söylemin, aktarılmak istenen bilginin dinleyicileri etkilemesi bağlamında gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	101 39,6	137 53,7	13 5,1	4 1,6	0 0	4,31	0,64
8. Siyasilerin retorik söyleme başvurusunun doğru olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	80 31,4	131 51,4	22 8,6	18 7,1	4 1,6	4,03	0,9
9. Siyasetçilerin retorik söylemi olumlu bağlamda (kişisel çıkarları göz ardı ederek) kullandığını düşünüyorum	fi Y.fi	50 19,6	82 32,2	81 31,8	23 9	19 7,5	3,47	1,12
10. Etkili iletişim için retorik söylemin gerekli olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	105 41,2	129 50,6	12 4,7	6 2,4	3 1,2	4,28	0,76
11. Hitabet yeteneğinin retorik söylem olmadan etkili olamayacağını düşünüyorum	fi Y.fi	54 21,2	129 50,6	48 18,8	20 7,8	4 1,6	3,81	0,9
12. Hitabet sanatının amacının ikna etmek değil, dinleyicilerin beğenilerine hitap etmek olduğunu düşünüyorum	fi Y.fi	30 11,8	49 19,2	138 54,1	31 12,2	7 2,7	3,25	0,91
13. Toplumlardaki azınlık grupların basmakalıp ifadelerle değerlendirildiğini düşünüyorum	fi Y.fi	33 12,9	59 23,1	131 51,4	30 11,8	2 0,8	3,35	0,87
14. Retorik söylemin insanları manipüle ederek toplumdaki azınlık gruplara dair önyargılar ve düşünce kalıpları oluşturulmasına sebep	fi Y.fi	18 7,1	46 18	150 58,8	36 14,1	5 2	3,14	0,81

olduğunu düşünüyorum								
15.Akademisyenlerin retorik söylemden yararlanmasını doğru buluyorum	f.i Y.f.i	100 39,2	113 44,3	27 10,6	10 3,9	5 2	4,14	0,9
16.Akademisyen olarak ders anlatımında retorik söylemden yararlanıyorum	f.i Y.f.i	61 23,9	137 53,7	36 14,1	14 5,5	7 2,7	3,9	0,91
17.Ders anlatımında retorik söylemden yararlanmanın öğrencilerin derse olan ilgisi arttırdığını düşünüyorum	f.i Y.f.i	77 30,2	149 58,4	18 7,1	7 2,7	4 1,6	4,12	0,78
18.Konuşmacı olarak katıldığım konferanslarda/seminerlerde retorik söylemden yararlanıyorum	f.i Y.f.i	105 41,2	111 43,5	27 10,6	7 2,7	5 2	4,19	0,87
19.Dinleyici olarak katıldığım konferanslarda/seminerlerde konuşmacının retorik söylemden yararlanması ilgimi artırıyor	f.i Y.f.i	97 38	131 51,4	14 5,5	8 3,1	5 2	4,2	0,83
20. Kaleme aldığım çalışmalarında retorik ifadeler yer veriyorum	f.i Y.f.i	78 30,6	124 48,6	28 11	15 5,9	10 3,9	3,96	1
21.Akademisyenlerin retorik söylemden yararlanmalarının dinleyiciler üzerinde ilgi uyandırdığını ve etki yarattığını düşünüyorum	f.i Y.f.i	99 38,8	131 51,4	17 6,7	5 2	3 1,2	4,24	0,76

According to the descriptive statistic findings, the most important item for participants is the 7th item, with a mean of, is "Rhetorical discourse is necessary in social sciences for the effect of information on audience". As for the second most important item, the thought of "Rhetoric discourse is necessary for effective communication" has a mean of 4,28. Finally the 1st item is another important item for participants, which is "My perception about Rhetorical discourse is positive", with a mean of 4,23.

On the other hand, according to the participants the least important item is the 4th item, which is the thought of "I believe that rhetorical discourse aims at manipulation", with a mean of 2,62.

Conclusion

"Rhetoric" has lost its primary position in western educational system for more than 150 years. It has gave its important position to the new disciplines such as linguistic, sociology and psychology. On the other hand, a revival of rhetoric has occurred in the middle of the 20th century. In more recent times, this revival continued with some directions. For example a new discipline called 'Psychology of Rhetoric' has emerged and studies in this field has been continuing.

The findings of this study aims at measuring the academicians' perceptions of rhetoric discourse. It has been found that the perceptions of academicians display differences in terms of demographical characteristics.